

ELS CENSOS ELECTORALS COM A FONT DOCUMENTAL PER A L'ESTUDI DE L'ONOMÀSTICA. EL CAS DE LA CONCA DE BARBERÀ (SEGLES XIX-XX)

Manel GÜELL I JUNKERT

Els censos electorals

Els processos electorals formen part de la dinàmica social i política del nostre país, i per als historiadors constitueixen un dels trets més característics de l'època contemporània. El sufragi s'establí a Espanya d'ençà la Constitució de Cadis de 1812. Al llarg del segle XIX, predominà el sufragi censatari fins a la implantació del sufragi universal el 1890; les dones aconseguiren el dret de vot durant la II República, podent-lo exercir a la convocatòria de 1934 (com ha estat posat en relleu en alguns documentals televisius, en escaure's l'aniversari d'aquesta data).

Els sufragis electorals i llurs posteriors escrutinis determinen l'elecció d'uns candidats que seran els que formaran el parlament (diputats a corts i senadors), les diputacions (diputats provincials) i els ajuntaments (regidors municipals). Cada convocatòria enceta un procediment administratiu, que en cada moment ha estat regulat legislativament: Llei Electoral de 28 de desembre de 1878, Llei de 26 de juny de 1890, Llei de 8 d'agost de 1907¹.

Tanmateix, a partir de l'anterior centúria sorgí la necessitat de confeccionar llistats d'electors per tal de garantir a tothom el seu dret de votar. Aquests llistats, autèntica base de dades poblacional, conforma el que avui coneixem com a Cens electoral, on consten tots els individus empadronats majors d'edat. La formació d'aquest cens parteix del llistat remés per cada municipi, aprovat per cada junta electoral local després d'haver tractat les altes i baixes, i finalment és exposat al públic per tal d'atendre les escaients

1.- Vegeu, MOLINS, Joaquim M. *Elecciones y partidos políticos en la provincia de Tarragona 1890-1936*. Tarragona: Diputació, 1985, ps. 15, 19, 29.

reclamacions. Durant la primera meitat del segle xx, aquesta funció eminentment municipal, va ser coordinada per les diputacions, organisme que rebien els llistats aprovats pels municipis i que inserien en el Butlletí Oficial de la Província. Una agència estatal era l'encarregada de supervisar els llistats.

El fons de 'Cens i Eleccions', de l'AHDT

A la Diputació de Tarragona, el material documental que aquests llistats censals generaven, s'aplegaven en volums (els que fessin falta per sufragi), ordenats alfabèticament per localitats i per districtes (si el municipi en tenia més d'un)²

Sobre la tècnica de classificació d'aquest tipus de fons documental, vegeu, Gonzalvo i Bou, Gener. «El quadre de classificació de les juntes electorals». *Arxius*, Barcelona, 8 (1995) 2-3.

A l'Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona, es custodien 50 d'aquests volums, i en el següent quadre, n'ofereim la data, l'agència que signa la revisió i el nombre de volums, amb especificació dels repetits, entre parèntesis:

Any	Agència	Volums (repetits)
1887	Cens electoral parcial (manuscrit)	F. solts
1904	Signa: <i>Jefe de Estadística provincial</i> , i és imprès en núm. ext. BOPT.	1
1911	<i>Dirección General del Instituto Geográfico y Estadístico</i> ³ (manuscrit)	3
1912	Signa: <i>Jefe de Estadística provincial</i> , i és imprès en núm. ext. BOPT	1
1913	Signa: <i>Jefe de Estadística provincial</i> , i és imprès en núm. ext. BOPT	1
1917	Signa: <i>Jefe de Estadística provincial</i> , i és imprès en núm. ext. BOPT	1
1918	Signa: <i>Jefe de Estadística provincial</i> , i és imprès en núm. ext. BOPT	1
1919	Signa: <i>Jefe de Estadística provincial</i> , i és imprès en núm. ext. BOPT <i>Dirección General del Instituto Geográfico y Estadístico</i> (altre volum)	2
1920	<i>Dirección General del Instituto Geográfico y Estadístico</i>	1
1921	<i>Dirección General del Instituto Geográfico y Estadístico</i>	1
1922	<i>Dirección General del Instituto Geográfico y Estadístico</i>	1
1923	<i>Dirección General del Instituto Geográfico y Estadístico</i>	1 (2)
1925	<i>Jefatura Superior de Estadística</i>	2

2.- Sobre la tècnica de classificació d'aquest tipus de fons documental, vegeu, Gonzalvo i Bou, Gener. «El quadre de classificació de les juntes electorals». *Arxius*, Barcelona, 8 (1995) 2-3.

3.- Creat per la Llei electoral de 8 d'agost de 1907. J. MOLINS. *Elecciones...*, p. 21

Any	Agència	Volums (repetits)
1928	<i>Servicio General de Estadística</i>	2
1930	<i>Servicio General de Estadística</i>	2
1931	<i>Dirección General del Instituto Geográfico, Catastral y de Estadística</i>	2 ⁴
1932	<i>Dirección General del Instituto Geográfico, Catastral y de Estadística</i>	4 (2)
1934	<i>Dirección General del Instituto Geográfico, Catastral y de Estadística</i>	4 (2)
1945	<i>Dirección General de Estadística</i>	2
1946	<i>Instituto Nacional de Estadística</i>	3
1951	<i>Instituto Nacional de Estadística</i>	3
1955	<i>Instituto Nacional de Estadística</i>	3

La font com a base de dades

Les dades que contenen les llistes electorals, es disposen en caselles, seguint sempre el mateix ordre⁵:

- Nom i cognoms de l'individu amb cert nivell contributiu (sufragis censataris), o del cap de família o dels majors d'edat. En algun dels cens, apareixen àdhuc el malnom pel qual es coneixia l'individu.
- Edat: no resulta estrany que, d'un volum o sufragi a un altre, l'edat no concordi, encara que en tot cas, les possibles oscil·lacions no són exagerades.
- Professió: aquí s'inclourien rendistes i càrrecs de l'administració.
- Adreça: cal tenir en compte que l'evolució política del país ha configurat l'evolució de la toponímia urbana.
- Alfabetització: dada que es redueix a expressar si l'individu sap lletres (llegir, o llegir i escriure)⁶.

4.- Els dos volums corresponen a «Altes» i a «Baixes», respectivament.

5.- Segons el model més habitual, però cal tenir en compte que alguns anys podia estar lleugerament modificat. Per exemple, en el de 1912, s'hi afegeix la qualitat d'elegibles. Un exemple del procés de rectificació del Cens electoral, el podem veure en el Reial Decret de 4 de maig de 1930 publicat en el BOPT, núm. 108, de 7 de maig següent.

6.- Aquestes explicacions, ja vam tenir ocasió d'exposar-les a la comunicació GÜELL, Manel. «Un fons documental per als estudis genealògics: el cens electoral». en: *Ies. Jornades de Genealogia i Heràldica dels Països Catalans*, SCGHSVN i ANC, Sant Cugat del Vallès, 30 d'abril a 2 de maig de 2004

En definitiva, s'apleguen un bé de Déu de dades, capaces de proporcionar material per a l'elaboració de molts tipus d'estudis. Sense comptar els estudis relatius a la pròpia dinàmica electoral⁷, hom pot fer-ne igualment de l'espai urbà, analitzant l'evolució dels carrers d'una data a una altra, no únicament en les modificacions dels noms dels vials públics i de les seves respectives numeracions consecutives, sinó també en el seu nombre i ubicació. També es poden emprendre estudis poblacionals: de població absoluta, comptant el nombre d'electors i comparant la xifra amb les d'altres fons; d'edat, confeccionant piràmides d'edat; de categories laborals, o analitzant sectors professionals, etc.

També permeten mesurar el nivell d'alfabetització, ja que una de les caselles recull si l'individu declara saber llegir i/o escriure, i mitjançant l'oportuna percentualització d'aquestes dades es pot obtenir una radiografia del nivell d'instrucció imperant a la societat d'aquell any.

Utilitat per a l'onomàstica

Centrant-nos en els estudis d'Onomàstica, cal dir d'entrada que el cens electoral no compta únicament amb el nom i cognoms (de vegades també, malnoms⁸) dels individus amb dret a vot, sinó també amb el dels carrers on tenien el seu domicili. El llistat es disposa per ordre alfabètic del primer cognom, i si la població és gran, s'estructura en diversos districtes. Així, es troben junts els membres d'una mateixa família, encara que figurin en adreces diferents.

Val a dir que, malgrat l'escassa fiabilitat amb la qual es van redactar els cognoms, aquests són suficientment vàlids per a fer un seguit de comprovacions: l'abundància o manca d'un determinat cognom, les variants que pot tenir, rareses, etc. Respecte del nom dels carrers, deixariem l'antroponímia per endinsar-nos en el camp de la toponímia, i comprovaríem noms d'indrets antics de la població que, amb el temps han estat absorbits, partides del terme o simples denominacions que, actualment, ja han estat convenientment i oficial nomenades.

Un cas: Senan

Per prendre una mostra del fruit que se'n pot traure d'aquesta font, podem

7.- En pot ser bona mostra l'aportació de MATEOS RODRÍGUEZ, MIGUEL ÁNGEL. «Fuentes y metodología para el estudio electoral de la II República española». TUSELL, JAVIER [et alii]. *El Sufragio universal*. Madrid: Marcial Pons, 1991, 139-164.

8.- La legislació permetia (i permet), incloure malnoms si així es facilita la identificació d'un determinat individu. Vegeu l'anècdota ocorreguda a Xixona el 1995. «Els renoms a les llistes electorals». *Societat d'Onomàstica. Butlletí interior*, LXII (setembre 1995) 36. Agraïm aquesta referència al bon amic Josep M.T.Grau.

agafar un municipi a l'atzar, com Senan. El 1900, comptava amb 279 habitants⁹. En el cens de 1904, apareixen únicament 51 electors. És un llistat per a un sufragi censalista, ja que només podien ser electors aquells propietaris que gaudien d'un determinat temps de residència al poble i que tributaven uns mínims preestablerts. Les dones, per suposat, no comptaven.

Aquests 51 electors, es divideixen en un total de 38 cognoms, essent el més nombrós el de Piñol (16), seguit dels Claret i Monné (7), Farré, Vallès i Vallvedú (6), Pons, Massagué i Sesplugues (3), Balsells, Contijoch, Escalé, Marimont, Padró, Palissó, Pàmies, Poblet, Poch, Prats i Solé (2), i finalment: Ayach, Capdevila, Civit, Copons, Fort, Francesch, Güell, Hortet, Martí, Moix, Murtra, Roig, Rosich, Sabaté i Segura (1). Pel que fa als noms, amb 16, en tenien prou: Josep (15), Joan (8), Antoni (5), Ramon i Pau (4), Jaume (3), Pere i Salvador (2), i finalment, Àngel, Carles, Cosme, Esteve, Francesc, Isidre, Miquel i Tomás (1).

Cinc vials públics constituïen els indrets urbans on residien aquests electors: 26 al carrer Major, 10 al de la Creu, set al d'Adalt, cinc a la Plaça i tres a la Font. Observem que més que noms de carrers, són denominacions. Cent anys abans, el poble es constituïa només de dos vials, els carrers de Dalt (l'actual carrer del Castell) i el de Baix (el Major), on residien unes onze famílies. El 1904, els vials del poble passaven a ser cinc, i actualment són quatre carrers, dues places i dos ravals¹⁰.

Per acabar, també ens fixem que la població era majoritàriament pagesa, llevat del parell o tres de càrrec públic com eren el del rector, el del secretari municipal i el de l'agutzil. La mitjana d'edat d'aquests electors, és de 43,5 anys, i el 50% sabien llegir i escriure.

9.- GEC, XIII, 1979, p. 462.

10.- VALLVERDÚ I BRIANSÓ, Ernestina. *Senan*. Senan: Ajuntament i Parròquia, 1995, ps. 47-48.

Apèndix I:

Reproducció de la capçalera del full del cens electoral
de Xerta de 1920

DIRECCIÓN GENERAL DEL
INSTITUTO GEOGRÁFICO Y
ESTADÍSTICO

Rectificación del Censo Electoral correspondiente al
año 1920, ordenada por R. D. de 21 de febrero de 1910

Provincia de Tarragona

Término municipal de Cherta

Distrito municipal 1º, Nombre: .

Sección única, titulada

LISTA DEFINITIVA de los electores de la expresada sección, formada en virtud de lo que dispone el artículo 9º del citado Real decreto de la Presidencia del Consejo de Ministros de 21 de febrero de 1910, reformado por el de 5 de abril de 1915

Imp.Casa de Caridad.- BARCELONA

Número de orden en la Sección	APELLIDOS Y NOMBRE DEL ELECTOR	EDAD años cum- pli- dos	DOMICILIO CALLE (O PLAZA, ETC.) YNÚMERO de la casa en los ayuntamientos rurales, barrio, aldea o entidad	PROFESION OFICIO U OCUPACION	¿Sabe leer y escribir?
1	Abás Valentí (Jerónimo)	40	Santa Quiteria 11	Labrador	sí
2	Abella Martí (Domingo)	43	Puigcerver 18	Maquinista	sí
3	Alcoverro Beltri (Bautista)	60	Carretera	Jornalero	no
4	Alcoverro Falcó (Claudio	34	Gobernador 1	Idem	sí
5	Alcoverro Falcó (Damián)	34	Santa Quiteria 45	Vaquero	sí

Apèndix II:

Llistat del cens electoral corresponent a Senan, l'any 1904

Nom	Edat	Adreça	Professió	Llegir	Escriure
Claret Francesch, Miguel	44	Mayor	Labrador	Sí	Sí
Claret Vallés, Jaime	38	Cruz	«	No	No
Claret Vallés, José	40	«	«	No	No
Claret Vallés, Ramon	35	«	«	No	No
Claret Vallverdú, José	83	«	«	Sí	Sí
Claret Vallverdú, Pablo	76	Mayor	«	No	No
Claret Vallverdú, Pablo	44	Cruz	«	No	No
Cos Farré, Pedro	25	Mayor	«	No	No
Cos Marimont, Antonio	54	Cruz	«	No	No
Cos Marimont, Tomàs	66	Mayor	«	No	No
Ferré Prats, Ramon	49	«	«	Sí	Sí
Ferré Sasplugues, Jaime	26	«	«	Sí	Sí
Ferré Sasplugues, José	28	«	«	Sí	Sí
Ferré Vasplugues, Jaime	28	«	«	No	No
Fort Pamies, José	26	«	Secretario	Sí	Sí
Güell Martí, Juan	40	Fuente	Labrador	Sí	Sí
Hortet Pamies, José	34	Mayor	C. párroco	Sí	Sí
Masagué Ayachs, Cosme	54	Arriba	Labrador	Sí	Sí
Masagué Solé, José	25	«	«	Sí	Sí
Masagué Solé, Salvador	26	«	«	Sí	Sí
Monné Escalé, Antonio	35	Mayor	«	Sí	Sí
Monné Escalé, José	25	Mayor	«	Sí	Sí
Monné Pallisó, José	62	Arriba	«	No	No
Monné Pons, José	74	Plaza	«	Sí	Sí
Monné Prats, José	30	«	«	Sí	Sí

Nom	Edat	Adreça	Professió	Llegir	Escriure
Monné Pons, Pablo	56	Mayor	Labrador	No	No
Monné Vallverdú, Pablo	31	«	«	Sí	Sí
Moix Sabaté, José	51	Fuente	«	No	No
Pallisó Murtra, Francisco	54	«	«	No	No
Piñol Balsells, Antonio	74	Mayor	«	Sí	Sí
Piñol Balsells, Antonio	74	Cruz	«	No	No
Piñol Contijoch, José	27	Mayor	«	Sí	Sí
Piñol Contijoch, Isidro	32	«	«	Sí	Sí
Piñol Farré, Salvador	75	«	«	No	No
Piñol Padró, Juan	62	«	«	No	No
Piñol Padró, Ramón	55	Cruz	«	No	No
Piñol Poblet, Esteban	46	Arriba	«	Sí	Sí
Piñol Poblet, Juan	32	«	«	Sí	Sí
Piñol Pons, José	58	Mayor	«	No	No
Piñol Rosich, Carlos	25	Plaza	«	No	No
Piñol Segura, Juan	27	«	«	Sí	Sí
Piñol Vallés, Antonio	33	«	«	Sí	Sí
Piñol Vallés, José	38	Mayor	«	No	No
Piñol Vallés, Juan	41	«	«	Sí	Sí
Poch Copons, Ramón	38	Cruz	«	No	No
Poch Piñol, Angel	27	«	Alguacil	Sí	Sí
Roig Capdevila, Juan	36	Arriba	Labrador	No	No
Targa Civit, Juan	65	Mayor	«	No	No
Targa Vallverdú, José	31	«	«	No	No
Targa Vallverdú, Juan	33	«	«	Sí	Sí
Targa Vallverdú, Pedro	29	«	«	No	No